

Tendințe de cercetare în lingvistica generală Privire aplicată

Mihaela Secrieru

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

The end of the last century, the '80s and the '90s have brought in linguistics a new research trend, the cognitivism. The dissemination of this trend, as of any other, is being made in the academic space, among students, the future specialists. This premise reveals to be the motivation for which, specialists in romance linguistics, especially in Spanish linguistics, but also in general linguistics from the Nordic countries have collaborated for publishing a volume of studies applied to different grammatical issues, approached from a cognitive perspective. The salutary lead has guided us to read the material and to begin the dialogue with the ideas exposed by the authors.

Un specialist poate cerceta tendințele dezvoltării lingvisticii generale actuale chiar și investigând preocupările lingviștilor care predau în centre universitare ex-naționale. Important să gasească o astfel de lucrare de sinteză în care să întrunească atributele definitorii de relevant sau actual în context. Lucrarea editorilor Susana S. Fernandez și Johan Falk pe care o discutăm aici este o astfel de lucrare pentru că adună lucrări de sinteză a specialiștilor universitari din țările nordice, Danemarca, Estonia, Finlanda, Islanda și Norvegia. Volumul colectiv este structurat pe unsprezece capitole care acoperă teme cvasiomogene de lingvistică generală, de sintaxă a cazurilor, dar preponderent de morfologia verbului și la concomitențele sale. Justificarea unui asemenea demers lingvistic compozit este argumentată în *Prefața* lucrării unde se motivează interesul pentru fiecare temă abordată în volum, în primul rând stînd noua abordare a analizei lingvistice dată de lingvistica cognitivă (pe de o parte considerată de autori consolidată deja, pe de altă parte considerată idem încă în faza fundamentării), și de cercetările tot mai insistente în această direcție. Într-o frază succintă, editorii lucrării subliniază cu acuratețe statutul actual al lingvisticii cognitive, cu limitele sale, dar și cu oportunitățile sale hermeneutice, epistemologice și didactice:

„La Lingüística Cognitiva no tiene una doctrina unificada, sino que existen varias orientaciones que se ocupan de distintos aspectos del lenguaje. Sin embargo, estas tendencias comportan una visión básica del lenguaje y parten de una serie de supuestos comunes. Una convicción fundamental es que el lenguaje es una actividad intimamente relacionada con la mente humana y con los procesos cognitivos. Así, la actividad de hablar y comunicarse no se puede desligar del ser humano, de su mundo de pensar, de sus conocimientos del mundo ni incluso

de su cuerpo. El lenguaje no esta compuesto meramente de reglas grammaticales y una lista de vocabulario sino más bien de modos de conceptualizar sucesos, movimientos, calificaciones y relaciones temporales, para mencionar tan solo algunos aspectos”¹ (p. 9).

Remarcăm aici câteva idei relevante care nu au fost acceptate pînă acum în lingvistica generală cu prea multă îngăduință, precum cea potrivit căreia lingvistica cognitivă pleacă în teoriile sale de la niște presupoziii. Evident, presupozitiile nu sînt baze științifice de discuții, dar atunci cînd lingvistica și nu numai ea, ci toate științele umaniste erau și sînt considerate științe speculative, în fond se admitea și afirma tocmai acest lucru că ea pleacă și de la presupoziii pe eșafodajul cărora construiește concepte și supraconcepte. A doua idee pe care o discutăm este cea potrivit căreia limba nu este doar material structurat, vocabular și gramatică, ci mișcare, calificative și relații temporale etc., în sensul în care cognitivismul s-a dezvoltat. Poate nu era locul într-o prefață sau poate chiar așa au dorit editorii să facă prezentarea acestui statut științific al cognitivismului, dar noi observăm niște accente postmoderniste ale oricărei științe de astăzi, cînd rigoarea la care încercau să acceadă structuraliștii (prin metode și terminologie pentru a se delimita clar de alte interpretări și pentru a valida însuși termenul de știință) este acum abandonată în favoarea unei viziuni interpretative psihologico-raționalosemantico-relaționale etc., fără grija preciziilor limitative. Teoretizările la care fac apel autorii capitolului întîi reorganizează substanța clasică a lingvisticii generale, introducînd ca puncte forte noțiunile de „supoziție”, de exemplu „compromisul cognitiv” (descries structural la p. 18-19), principiul (de exemplu „principiul construal” p. 25), evenimentul (de exemplu „eveniment cognitiv” p. 26), spațiul (de exemplu „spațiu mental” p. 26), „focalizarea” (care aduce diferența dintre „figură” - vechea temă - și „fond” - vechea remă - care nu este predicatul, ci alte noțiuni concurente, cum ar fi complementul direct, p. 29), și „construcția” (p. 32). Îndeosebi ultimele două, focalizarea și construcția, par a fi eminate conceptele de forță ale cognitivismului. Efortul autorilor, însă, de a eleva argumentat noua concepție lingvistică ca pe o posibilitate hermeneutică exhaustivă și autonomă în raport cu vechea cunoaștere și descriere eșuează în secțiunea concluzivă, cînd

¹ Lingvistica cognitivă nu are o doctrină unificată, există doar diferite orientări care se ocupă de diverse aspecte ale limbajului. Totuși, există tendințe care prezintă o viziune de bază a limbajului și pornesc de la o serie de ipoteze comune. O convingere fundamentală este faptul că limbajul este o activitate în strînsă relație cu mintea umană și cu procesele cognitive. Astfel, activitatea de vorbire se comunică nu se poate detașa de ființa umană, de felul său de a gîndi, de cunoștințele sale despre lume și nici de corpul său. Limbajul nu este compus doar din reguli gramaticale și inventarul lexical, ci mai mult de modul de a conceptualiza fapte, evenimente, calificări și realități temporale, pentru a menționa doar anumite aspecte [Traducerea noastră].

teoriile lingvisticii generale sînt reconsiderate ca fiind de fapt secular cognitiviste cf.:

„[...] el lenguaje es parte integrante de la cognición humana general, con énfasis en la centralidad del significado para describir una lengua determinada, la estrecha relación entre el lenguaje y la conceptualización de escenas y relaciones, la noción de construcción como principal caracterización del conocimiento lingüístico adulto, y la importancia del uso en la adquisición del lenguaje”² (p. 35).

În capitolul al doilea, Uwe Kjør Nissen, reia problema fillmoriană a cazurilor ontologice aplicînd-o complementului direct prepozițional și complementelor dativale, pentru a surprinde caracterul prototipic al acestora. El raportează noțiunea de prototip la valențele și regimul verbelor, fiind considerate prototipice verbele care sînt bivalente, mediînd o acțiune între un agent și un pacient (p. 39). Ca și în limba română, dativul cu *la* (*a* sp.), are specificități formale, dar aceste specificități sînt relevate în acest studiu ca fiind proprii doar relației „vorbitor-animal” (cf. „relación hablante / animal” p. 44). În ce măsură se poate absolutiza această concluzie trebuie în opinia noastră, încă de investigat. Autorul ia în discuție și verbele trivalente în raport cu dativul, de fapt cu rolurile asociate dativului, experimentator, agent, pacient etc. (p. 50-52), dar și situația determinărilor facultative, așa-zisele situații de dativ posesiv și de dativ etic (p. 53-57). În concluzia expunerii pare a avea loc o amalgamare terminologică, diferența dintre figură primară și cea secundară nemaifiind atît de ferm conturată ca în introducerea studiului.

Triin Löbus și Jukka Havu se ocupă de perifrazele verbale, care sînt conform definiției date de autori „la combinacion de un verbo auxiliar y un verbo principal en infinitivo, gerundo o participio”³:

„El poeta *empezó a recitar* sus poemas; Marta *esta trabajando*; Paco *ha dejado de fumar*. (p. 61).

[„Poetul a început să recite poemele sale; Marta lucrează; Paco s-a lăsat de fumat.”]

² [...] limbajul este parte integrantă a cognitivismului uman general, cu accent pe centrarea semnificației pentru a descrie o limbă determinată, relația strînsă dintre limbaj și conceptualizarea scenelor și relațiilor, noțiunea de construcție ca o caracterizare principală a cunoașterii lingvistice adulte și importanța utilizării în achiziția limbajului. [Idem]

³ Combinația dintre un verb auxiliar și un verb principal la infinitiv, gerunziu și participiu” [*ibidem*].

În lingvistica românească, noțiunea de perifrază verbală este dată altei realități construite ex/verbal, adică și cu alte părți de vorbire, fiind o unitate lexicografică în primul rând cu valoare morfologică și apoi și sintactic unitară: *a da de veste – a înștiința, a da foc – a incendia, a lua aminte – a observa* etc. În studiul de față, noțiunea de perifrază pare a fi o noțiune în principal sintactică, fiind descrisă ca o reuniune de două predicate, dar autorii o descriu din mai multe puncte de vedere, conform nivelelor limbii (vezi infra). Comparând definiția lingviștilor amintiți cu cea a realității lingvisticii românești, atunci ar trebui să încadrăm aici structurile fixe sau *in absentia* de perfect compus, alcătuite dintr-un auxiliar și un participiu, și structurile libere sau *in praesentia*, teoretizate ca predicate complexe/compuse, alcătuite din verbe de modalitate și infinitive sau structuri rare de tipul *continua cîntînd* sau *începea cîntînd* etc., perfect posibile în contexte ale limbii române naturale. Evident, definiția de mai sus, aplicată în analiză conduce și la alte realități cuantificabile terminologic diferit față de lingvistica românească, conform: „predicat principal” și „predicat subordonat” (p. 62). Critica termenilor de față ar fi că termenul „predicat principal” este aproape tautologic, predicatul fiind o funcție considerată unanim principală, iar cel de „predicat subordonat” este o contradicție în termeni, o a treia critică fiind că fiind implicate două predicate, în baza principiului unicității și a raportului 1:1, o propoziție - un predicat, termenii perifrizei sînt/ ar trebui să fie în logica aceasta realități care aparțin la două entități sintactice diferite. Concesia noastră în această situație privește necunoașterea istoriei și a limitărilor terminologice ale lingvisticii spaniole, de unde și încercarea noastră de a rămîne în limitele interpretării propuse de autori, deși observăm unele dintre acestea converg spre ceea ce numim „predicat complex” (Dumitrașcu 1964: 59-64) sau la alți autori „compus” (Hazy 1971). O sursă a acestor perifraze este auxiliizarea unor verbe, denumită gramaticalizare, o universalie lingvistică, care acoperă doar o parte a realizărilor perifrastice, cealaltă nefiind încă gramaticalizată. După verbele de modalitate implicate, aceste perifraze verbale sînt clasificate în aspectuale și temporale, (p. 64), statice și dinamice, ultima clasificare conducînd și la o reclasificare a predicatului, care este redefinit ca telic⁴ sau atelic, după caracterul intrinsec durativ, momentan, fazal, final, prospectiv, rezultativ, continuu, temporal etc. al verbului (p. 66, 68, 81, 88, 95). Evident aceste clasificări compozite după criterii structurale și semantice sînt suficient de heterogene, încît să nu fie nici riguros sintactice, nici riguros semantice, dar deși de factură cognitivistă, coincid în linii prea accentuate cu vechile descrieri semanticiste prezente *passim* în lingvistica generală, tabelul sinoptic final confirmînd această observație a noastră.

⁴ Verbele „telice” sînt cele care cer obligatoriu o determinare, de exemplu, prin excelență tranzitivele.

O problemă clasică și nerezolvată în termeni fermi este și cea a verbelor copulative, respectiv a conținutului lor sintactic⁵, problemă discutată de Johan Falk cu privire la două verbe care în limba spaniolă sînt „copulative” *ser/afi* și *estar/a exista*. Aceste verbe sînt discutate pe baza caracteristicii comune a deficitului predicativ, prima caracteristică fiind cea care se referă la opoziția dintre cele două verbe, deși ulterior noțiunea de opoziție este imediat înlocuită cu cea de distincție (p. 99), dar tipul de distincție/opoziție avut în vedere, respectiv semantică, gramaticală etc. nu este total lămurit de autor. Ca și în limba spaniolă, cele două verbe *ser/ a fi* și *estar/ a exista*, sînt autosemantice în anumite contexte și sinsemantice în altele, ceea ce nu pare a menține ideea de opoziție, iar caracterul tare sau adecvat și caracterul moale sau discret (aici termenii ne aparțin) al încărcăturii semantice (p. 101) a acestor verbe nu este un bun punct de plecare în analiză. Clasicile distincții cu complinirile circumstanțiale spațiale sînt prezentate și aici, deși o simplă completare a acestor contexte schimbă total caracterul ferm al afirmațiilor, cf.

„(13) El autobús esta aparcado frente al parco.” (p. 102)

[Autobuzul este parcat în fața parcului.]

vs. versiunea noastră completată:

El autobus está aparcado frente al parco, rojo.

[Autobuzul este parcat în fața parcului, roșu.]

Dubla prezența simultană a celor două „mărci” sintactice, circumstanțialul spațial „frente al parco” și complinirea predicativă „rojo” răstoarnă teoria verbelor absolut copulative în context vs. absolut predicative în context, comutînd teoria de tip ori/ori într-una de tip și/și. Aceasta nu este singura observație care amenință clasică teorie a copulativității, următoarea distincție fiind caracterul atributiv al determinărilor. Valoarea de caracteristică a unui nume comportată de determinantul verbelor copulative în discuție este una necontestabilă, dar deși are potențial teoretic ea este luată de autor doar drept punct de plecare, apoi abandonată în favoarea unor considerații supraconceptualizante de nivel semantic și pragmatic. Credem că schimbînd planul gramatical cu unul semantic avem o inconsistență teoretică, chiar și numai din perspectiva că atributul realizat după verbele copulative despre care vorbim este unul mediat și nu imediat, ceea ce nu este enunțat aici. Apreciem că autorul ia în discuție și caracterul circumstanțial al determinărilor verbelor în discuție (p. 111), dar concluzia logică că la nivelul funcțiilor postcopulative se realizează un sincretism sintactic, un cumul de funcții sintactice este substituită de afirmația că „ser y estar unen predicados locativos y

⁵ Folosim această sintagmă pentru caracterul ei de generalitate și de precizie în același timp. Pentru o înțelegere mai profundă a termenului vezi Secieru 2009: 69.

atributivos a un sujeto”⁶ (p. 121). Această concluzie este corectă din punct de vedere sintactic, dar nu în ordinea logică a expunerii, iar modul cum s-a ajuns la ea este unul eminent semantic sau cognitivist.

Kåre Nilsson, Ingmar Söhrman, Santiago Villalobos și Johan Falk discută aceeași problemă a verbelor copulative, dar cu privire specială la cele care conotează „schimbul”: *ponerse, volverse, hacerse, llegar a ser*, echivalente ale lui *become* din engleză sau *werden* din germană. Ele sînt considerate cu aceeași valoare copulativă ca *ser* și *estar* din spaniolă, dar determinantul sintactic al acestor verbe copulative este denumit „complement predicativ” (p. 145). Exemplul ilustrativ este:

„El paso de tranquilo a nervioso, de pobre a rico, de estudiante a profesor” (p. 145).

[El trece de la calm la nervi, de la sărăcie la bogăție, de la student la profesor].

Se observă din traducere că ceea ce se numește „schimb”⁷ este un eveniment de tipul verbului „se înserează”, unde sensul verbului surprinde trecerea de la o stare la alta, în exemplul de mai sus trecerea fiind surprinsă nu analitic, ci sintetic. Nu credem însă că autorii reușesc să convingă de existența unei funcții sintactice distincte, ci așa cum se va vedea mai departe ei se cantonează în morfologie și indentifică cîteva verbe specializate pe care le numesc „los verbos de cambio”. Aceste verbe sînt descrise ai întîi la modul global prin capacitatea de a semnifica o mișcare „giratorie completă” sau „radicală” (p. 147), apoi sînt opuse verbelor *ser* și *estar*, din punctul de vedere al tranzitivității (punct de vedere tradiționalist), dar și al proceselor transformaționale (punct de vedere generativist), ultima abordare fiind individuală, respectiv fiecare verb din inventarul celor zece verbe este descris exhaustiv din perspectiva tuturor întrebunțărilor sale, tranzitive și/ori intransitive (p. 153-168), dedusă din rațiunea sintactică a schimbărilor produse la nivelul subiectului, ori obiectului. Tabelul sinoptic de la sfîrșitul prezentării sintetizează toată descrierea anterioară.

Susana S. Fernandez discută despre construcțiile pasive în morfologia spaniolă, (p. reiterînd toate aspectele cunoscute ale opozițiilor de formă și de conținut: activ-pasiv-reflexiv, ilustrate și de imagini. Prezentarea este augmentată de o ilustrare sintetică a folosirii mărcii reflexive „se”, în diverse alte situații.

⁶ *A fi* și *a exista* sînt împreună predicate locative și atributive ale unui subiect (ibidem).

⁷ Nu credem însă că termenul „schimb” aici este propriu întrebunțat. Ideea de „schimb” la nivelul teoriei sintactice românești a pătruns greu și tîrziu⁷, dar surprinde mai bine conținutul sintactic denotativ al ideii de „schimb”, conform exemplului: A dat *bani pe cărți*. Singurul aspect care apropie cele două exemple, spaniol și românesc, este caracterul ternar al structurilor.

Ana Beatriz Chiquito abordează verbul din perspectivele modalității. Cadrul general al discuției este alcătuit din considerații privind enunțarea modalizantă de tip epistemic, deontic și dinamic (cf. tabel p. 180), și de corelațiile cu expresiile modale cele mai uzuale din limba spaniolă referitoare la timp (p. 180) și mod (p. 182) pentru verb, extinse la adverbe și adjective (p. 186) și aplicată pe situațiile clare de structuri perifrastice verbale (p.187-195).

Jeroen Vandaele și Mieke Neyens iau în discuție un mod al verbului, subjonctivul, din perspectivă cognitivă, dar și didactică (cf. temele de reflecție date studenților, p. 200, 202, 207-208, 209-210 ș.a.). Subjonctivul este descris cognitiv⁸, ca fiind purtător de cinci sensuri descrise lexical (p. 198, 201) și sintactic (p. 202 sqq). Tema este total acoperită, deși conceptele cognitive novatoare sînt greu decelabile în raport cu cele tradiționaliste.

Tot o temă de morfologie a verbului este tratată de Johan Falk care se ocupă de gerunziul adverbial. Pentru o încadrare clară a direcției demonstrative, autorul notează în preambul:

„Se verá que las relaciones semánticas y lógicas entre el gerundio y el verbo u oración principal son de indole diversa. En general, se puede decir que el gerundio adverbial es una especie de comentario a lo que se afirma en la oración principal, indicando circunstancias simultáneas”⁹ (p. 237).

Discursul este organizat plecînd de la formele gerunziale, prezentate opozitiv față de infinitiv și participiu (p. 237), trecînd prin „spațiul semantic” (p. 238, asupra cuia se revine), revenind la structuri și valori morfologice, gerunziul perifrastic și gerunziul adverbial” (p. 239), trecînd prin discutarea exemplurilor prototipice de gerunziu cu funcție de complement adverbial” (p. 240) și discutînd și aspectul conversional al gerunziului-adjectiv (p. 245), precum și elemente de predicativizare a gerunziului prin subiect (246-250).

Erla Erlendsdóttir discută despre prepoziții în limba spaniolă, problematica acestora fiind încadrată sub valoarea lor polisemantică (spațială, temporală sau noțională, p. 261), o opinie nouă în contextul mai vechi al considerării prepozițiilor drept cuvinte sinsemantice. Expunerea este însoțită de numeroase exemple, 229, fiind una dintre cele mai aplicate studii din cadrul volumului, afirmația polisemantismului acestor părți neflexibile de vorbire fiind astfel probată în varii contexte.

⁸ Nouă ni se pare în vechea semantică sau drept conținut denotativ.

⁹ „Se va vedea că relațiile semantice și logice dintre gerunziu și verb sau propoziția principală sînt de origini diferite. În general, se poate zice că gerunziul de tip adverbial este un tip de comentariu la ceea ce se afirmă în propoziția principală, indicînd circumstanțe simultane” (*ibidem*).

Problematica verbului este abordată și de Alejandra Donoso în ultimul studiu al volumului, aceasta ocupându-se de verbele de mișcare. Fiind un domeniu explorat cognitivist de timpuriu, autoarea încearcă utilizarea terminologiei cognitiviste, dar în paranteze apar desori glosări și echivalențe cf. „una figura (normalmente el sujeto...)” (p. 293). Inadvertența terminologică nu se mai repetă, însă. O bună parte a studiului este consacrată didactizării verbelor de mișcare și comparării cu alte limbi.

Toate studiile prezente în volum au o bibliografie de final, dar nici un articol nu este scris cu indicarea exactă a autorului sau a surselor, justificarea fiind, se pare, una didactică, dar chiar și așa procedura nu este una deontologică, credem, invitând studenții la aceeași manieră de lucru și redactare. În ceea ce privește factura abordării de tip cognitivist a volumului, ea poate fi verificată examinând indicele de termeni de la sfârșit (p. 311-317), care conține un număr relativ mare de concepte sintactice, dar cele de factură cognitivistă prin excelență, în opinia noastră sînt extrem de puține.

Bibliografie

- Cadierno, Teresa; Pedersen, Johan, *Introducción a la Lingüística Cognitiva: Orígenes y postulados básicos*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 1.), p. 15-36.
- Chiquito, Ana Beatriz, *La modalidad*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap.7.), p. 171-196.
- Donoso, Alejandra, *Los verbos de movimiento*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap 11.), p. 292-310.
- Dumitrașcu, P., *În legătură cu predicatul multiplu și cel complex*, CL, IX, nr. 1, 1964, p. 59-66.
- Erlendsdóttir, Erla, *Las preposiciones del español*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap 10.), p. 261-292.
- Falk, Johan, *Ser y estar como verbas copulativas*; în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 4.), p. 99-124.
- Falk, Johan, *El gerundio adverbial*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 9.), p. 237-260.
- Fernandez, Susana S., *Las construcciones pasivas*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 5.), p. 125-144.
- Fernandez, Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014, 317 pag.

-
- Hazy, Șt., *Analiza contextuală a predicativității (Predicatul compus și cel condițional)*, (Rezumatul tezei de doctorat), 1971, București.
- Löbus, Triin; Havu, Jukka, *Perifrasís verbales*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 3.), p. 61-98.
- Nilsson, Kåre; Söhrman, Ingmar; Villalobos, Santiago; Falk, Johan, *Verbos copulativos de cambio*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 6.), p. 145-170.
- Nissen, Uwe Kjær, *El complemento directo preposicional y los complementos de dativo*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 2.), p. 37-60.
- Secieru, Mihaela, *Nivelul sintactic al limbii române*, Editura StudIS, Iași, 2009.
- Vandaele, Jeroen; Neyens, Mieke, *El subjuntivo y la mente*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximación cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 8.), p. 197-236.